

Біль М. М.

доктор економічних наук, старший науковий співробітник

Войтович Н. Т.

здобувач третього освітньо-наукового рівня

ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»

м. Львів, Україна

ДЕМОГРАФІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ¹

Вирішення демографічних проблем для України є умовою збереження її територіальної цілісності, стійкості та резильєнтності. При обґрунтуванні пріоритетів збереження людського потенціалу, окрім внутрішніх проблем, Україні необхідно враховувати глобальні процеси боротьби за людський потенціал. Це обумовлено:

- скороченням населення в більшості державах Європи, за винятком тих, які забезпечують позитивний міграційний приріст. Серед держав, які будуть найбільше зацікавлені в інтеграції мігрантів з України – Польща (скорочення на 49 %), Болгарія (47 %), Хорватія (44 %), Румунія (43 %), Італія (40 %), Словаччина (37 %), Іспанія (31 %). В Україні очікується скорочення населення на 61 % [3; 1];

- деформацією статеві-вікової структури і старінням населення в більшості розвинутих держав. За висновками експертів «McKinsey Global Institute», сучасний етап демографічного розвитку можна позначити як «the age of youth scarcity». При цьому відбуваються макрорегіональні трансформації з формуванням нових центрів демографічного зростання – в Азії (Індія, Пакистан, Індонезія), Африці (Суб-Сахарський регіон). У той самий час для більшості держав Європи та Північної Америки демографічна піраміда набуває вигляду «обеліска», а рівень фертильності продовжує скорочуватись [2]. Це означає, що такі держави будуть особливо зацікавлені в інтеграції мігрантів і в першу чергу молоді. Для України це загострює проблему міграційних втрат населення раннього і ранне-працездатного віку.

Прийняття Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року є потрібним рішенням, але норматив охоплює широке коло пріоритетів, що знижує ймовірність їх досягнення. Контекст збереження людського потенціалу та обмеження ресурсів державного управління в умовах війни змушує обмежувати рішення найбільш нагальними й ефективними. В їх основі має бути визначення *моделі демографічного розвитку* з урахуванням чисельності, якісного складу і густоти населення. Світовий досвід показує, що є економічно і соціально розвинуті держави з невеликою чисельністю населення. При цьому їх можна поділити за моделями демографічного розвитку: модель інтенсивного демографічного розвитку, коли акцент зроблено на якісні параметри людського потенціалу та його капіталізацію – освіту, здоров'я, продуктивність, технологічність; модель демографічної зрілості, коли після демографічного переходу при низьких рівнях народжуваності, смертності та стабілізації чисельності населення забезпечується його добробут за рахунок розвитку інноваційної економіки, залучення іммігрантів та зайнятості осіб старшого віку; модель демографічного балансування, коли чисельність населення є невеликою, але забезпечується баланс між рівнями народжуваності, смертності, міграцією; модель демографічної ефективності, коли створюються сприятливі умови для максимально продуктивного використання людського потенціалу з можливістю залучення іммігрантів та регулюванням рееміграції. Тобто розвиток при незначній чисельності населення можливий. Але проблема виникає у ситуації зниження густоти населення. Як приклад, до держав з найнижчою густиною належать ті, в яких більшу частину територію становлять природні перешкоди – Монголія (степи, пустеля), Намібія (пустеля), Австралія (пустеля, відсутність постійних джерел прісної води), Ісландія (гори, пустелі, льодовики), Суринам (тропічні ліси),

¹ Статтю підготовлено в межах НДР «Міграційна безпека як детермінанта соціально-економічної резильєнтності України: просторовий вимір» (№ ДР 0124U002049).

Канада (тундра, тайга) та ін. Однак в Україні практично вся територія є придатною для проживання. Якщо знижується чисельність населення, то значно зростають витрати на інфраструктуру. Помітний вплив низької чисельності населення на ринок праці та економіку загалом. Для України при незворотності скорочення чисельності населення необхідно обирати нову модель демографічного розвитку та відповідно до неї реалізувати заходи зі збереження людського потенціалу. Найбільш прийнятною є модель демографічної ефективності з перспективою подальшого переходу до моделі інтенсивного демографічного розвитку. Також необхідно забезпечити інші умови, що дозволять Україні розвиватись при незначній чисельності населення (табл. 1).

Таблиця – Умови розвитку України при низькій чисельності населення

Сфери, критерії	Умови
Демографічна сфера	
Динаміка чисельності населення	Стагнаційна, не спадна, без подальшого поглиблення кризи.
Структура населення	Збалансована за віковими та гендерними ознаками.
Модель демографічного розвитку	Демографічної ефективності – сприятливі умови для продуктивного використання людського потенціалу з можливістю залучення іммігрантів та регулюванням рееміграції. На перспективу – інтенсивності демографічного розвитку з покращенням якісних параметрів людського потенціалу та його капіталізації (освіта, здоров'я, продуктивність, технологічність).
Інфраструктурна сфера	
Критична і соціальна інфраструктура	Доступність якісних послуг, спроможність здійснювати значні витрати на їх обслуговування. Забезпечення високої мобільності населення, інших ресурсів.
Економічна сфера	
Ринок праці	Стимулювання продуктивної зайнятості, підтримка високої підприємницької активності. Наявність секторів зайнятості, що потребують «живої» робочої сили – як правило, креативних.
Виробництво	Впровадження роботизованих технологій, що при потребі замінюють людську працю.
Спеціалізація	Висока інноваційність, наукоємність продукції, що забезпечує економічне зростання.

Джерело: розроблено автором

При визначенні демографічних пріоритетів збереження людського потенціалу в умовах війни слід враховувати, що в перспективі можливий демографічний бум, проте демографічні дивіденди будуть відчутними щонайменше через два десятиліття. Тому необхідно визначати оперативні заходи протидії демографічній катастрофі та зміцнення резильєнтності України. Пріоритетами в цьому напрямку мають бути покращення суспільного здоров'я, підтримка демовідтворення населення через збереження рівня народжуваності та врегулювання міграційних процесів, особливо щодо рееміграції, зниження еміграційних намірів молоді та оцінювання перспектив імміграції.

Література

1. Rao P. Mapped: Europe's Population Crash (2025-2100P): Visual Capitalist (13.02.2025). URL: <https://www.visualcapitalist.com/mapped-how-europes-population-will-change-by-2100/>
2. Strom S. (ed.), Madgavkar A., Canal M., Bradley N. C. etc. Dependency and depopulation? Confronting the consequences of a new demographic reality / McKinsey Global Institute, 2025. URL: <https://www.mckinsey.com/mgi/our-research/dependency-and-depopulation-confronting-the-consequences-of-a-new-demographic-reality>
3. World Population Prospects 2024: United Nations. URL: <https://population.un.org/wpp/>